

سیر فرایند جغرافیای

کشاورزی در ایران

از ایران باستان تا عصر حاضر

مؤلف: دکتر نصراله فلاح نادر

سرشناسه	:	فلاح تبار، نصرالله، ۱۳۲۸ -
عنوان قراردادی	:	ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	:	سیر فرایند جغرافیای کشاورزی در ایران: از ایران باستان تا عصر حاضر / مولف نصراله فلاح تبار.
مشخصات نشر	:	تهران: انتشارات ماهواره، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	[۵]، ۲۶۰ ص.: جدول.
شابک	:	978-600-459-130-0
وضعیت فهرست‌بسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۲۴۱.
موضوع	:	کشاورزی -- ایران -- تاریخ، Agriculture -- Iran -- History
موضوع	:	جغرافیای کشاورزی -- ایران، Agricultural geography -- Iran
موضوع	:	کشاورزی -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	:	Agricultural laws and legislation, -- Iran
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۶ س ۸ ق ۹ ج ۴ ص ۴۷۱ S ۴۷۱
رده بندی دیویی	:	۶۳۰/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۷۴۶۶۴۶

عنوان: سیر فرایند جغرافیای کشاورزی در ایران از ایران باستان تا عصر حاضر

مؤلف: دکتر نصراله فلاح تبار

ناشر: تهران، ماهواره

نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۹-۱۳۰-۰

ویراستار ادبی: غفار فلاح تبار

قیمت: ۱۹۰۰۰ تومان

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

دفتر مرکزی انتشارات:

میدان فاطمی، خ چهلستون، پ ۵۰، و ۴، ۰۲۱۸۸۳۹۲۲۶۷، ۰۹۱۹۰۶۲۱۴۱۸

مسئولیت صحت مطالب و پاسخگویی به حقوق مادی و معنوی کتاب بر عهده مولف می باشد.

کلیه حقوق برای مولف محفوظ است.

مقدمه

انسان وابستگی شدید به هوا، آب، خاک و سرانجام کشاورزی دارد و به دون آنها زندگی برای تمام موجودات زنده معنا و مفهومی نخواهد داشت. لذا ایرانیان از دیرباز به اهمیت کشاورزی واقف بودند و در بدترین شرایط نیز به کار در روی زمین و تولید محصولات کشاورزی و حفظ آب و خاک می پرداخته اند. ایران اسلامی در طول تاریخ چند هزارساله اش، به کشاورزی اهمیت خاصی قایل بوده و آنرا یکی از مهمترین منابع مورد نیاز می دانسته است. دولت ها و مردم در هر عصر در حفظ و حراست از زمین های کشاورزی و باغات می کوشیده اند. ایرانیان در هر جنگی که پیروز می شدند و کشوری را فتح می نمودند، برخلاف بسیاری از فاتحان بزرگ که شهرها و روستاها و مزارع کشاورزی را خراب و ویران می ساختند، با ایجاد راه ها و پل های کوچک و بزرگ، نواحی مختلف کشور را به یکدیگر متصل نموده و با ساختن نهرهای بزرگ و سدهای مناسب و متعدد، کشاورزی آنجا را گسترش و توسعه می داده اند.

کشاورزی در تمام اعصار فرآیند فراوری خوراک، الیاف و دیگر فراورده های مورد نظر، از راه کاشت گیاهان مورد نیاز و پرورش حیوانات اهلی بوده است و سه مرحله ی پیاپی و مؤثر در کشاورزی که کاشت، داشت و برداشت می باشد را بر می گیرد و از طرفی، هر یک نیاز به علم، تخصص و تجربه ی لازم دارند. لیکن، شرایط اقلیمی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، جنگ و غیره در هر عصر بر روی تولید محصولات کشاورزی، تأثیر گذار بوده است. امروزه، واژه ی کشاورزی تمام فعالیت های لازم جهت تولید غذا، علوفه و الیاف را تحت پوشش قرار می دهد که شامل همه ی روش های ازدیاد محصول و فراوری دام نیز می شود.

کشاورزی در ایران در دوره های گوناگون دستخوش تغییر و تحولات گسترده ای بوده و در هر عصر به طور کم و زیاد مورد توجه مسئولان و زمامداران حکومت های مختلف قرار داشته است. از طرفی، در برخی حکومت ها زمامداران به کارهای کشاورزی علاقه ی وافری داشته اند و حتی خود به کشاورزی می پرداختند و نیز کشاورزان پرتلاش را مورد تقدیر و تسویق قرار می داده اند و به جغرافیای کشاورزی ایران اهمیت قایل بوده اند.

در حال حاضر، یکی از مشکلات اساسی بشر، تأمین نیازهای غذایی است، به گونه ای که امنیت غذایی به عنوان یکی از اهداف مهم، سرلوحه ی برنامه های دولت ها قرار گرفته است. به دون شک، به منظور نیل به امنیت غذایی، علاوه بر اتخاذ سیاست های مطلوب و برخورداری از منابع کافی، باید تولید کشاورزی به گونه ای باشد که تمامی نیازهای جامعه را برآورده کند. از سوی دیگر، تولید کشاورزی خود نیازمند دو گروه از عوامل تولیدی می باشد. گروه اول، عوامل فیزیکی تولید از قبیل: زمین، بذر، آب، نیروی کار و غیره است که وجود آنها از نظر کمی و کیفی شرط لازم تولید می باشد و گروه دوم، عوامل غیر فیزیکی تولید است که ریشه در مدیریت و اقتصاد کشاورزی دارند. با توجه به اهمیت و ضرورت

مدیریت و اقتصاد کشاورزی، این عوامل به عنوان شرط کافی تولید تلقی می‌گردد و در همه حال بایستی مورد توجه قرار گیرند.

این کتاب اوضاع و احوال جغرافیایی کشاورزی قرون و اعصار گذشته را به اختصار مورد بررسی قرار داده است، تا مسؤولان و برنامه ریزان علل شکوفایی کشاورزی و نیز افول کشاورزی هر عصر را تجزیه و تحلیل نموده و در این عرصه بهترین برنامه ریزی را برای کشاورزی کشورمان مد نظر قرار دهند، تا به مرور کشور را در تولید محصولات کشاورزی به خود کفایی برسانند و با رعایت تمام زمینه های اقتصاد مقاومتی از زیر بار منطق مهاجم سرمایه داری غرب رها شده و در سطح بین المللی خود کفایی ایران تضمین گردد. همچنین، با حضور بیشتر بخش کشاورزی در بازارهای رقابتی جهان، در این عرصه ی حیاتی، بازار ارزشمند را برای خود پدیدار سازد و ایران چون گذشته ی پر شکوهش، پیشگام امور کشاورزی باشد.

کتاب حاضر در دو بخش در مجموع از چهارده فصل تشکیل شده است که در بخش اول، وضعیت کشاورزی، سرآغاز کشاورزی ایران و عرصه ی تاریخی جغرافیای کشاورزی کشور بحث گردیده است و در بخش دوم، کشاورزی ایران در دوران های مختلف به صورت اختصار مورد بررسی قرار گرفته است. زیرا در برخی از اعصار منابعی در مورد کشاورزی از جمله دوره ی مادها موجود نیست و یا به دست نیامده است و یا این که در برخی منابع وضعیت کشاورزی توأم با وضعیت اجتماعی و یا اقتصادی مورد مذاقه قرار گرفته و به امور کشاورزی آن طوطی شده است.

در فصل اول، به کشاورزی در عصر زرتشت راجع است و اهمیت که به کشاورزی داده می شده و نیز انقلاب کشاورزی در آن زمان، بحث می شود. در فصل دوم به کشاورزی در عصر مادها اشاره شده است، البته در این دوران، همان گونه که عنوان شد، منابع کارشناسی بسیار محدود است. در فصل سوم، به وضعیت کشاورزی در دوران هخامنشیان، دوران باستان، آیینان، خنقنات و اهمیت کشاورزی در این عصر پرداخته می شود. در فصل چهارم، کشاورزی ایران در عصر ساسانی، ساختار اقتصادی و تولیدی و چگونگی کشاورزی این عصر مورد بحث قرار می گیرد. فصل پنجم، گاهی گویا به کشاورزی ایران بعد از اسلام و حاکمیت اعراب، دیدگاه قرآن کریم و اسلام در زمینه ی کشاورزی، شکوفایی کشاورزی ایران پس از گسترش اسلام و سیاست خاک بر کشاورزی در عصر دولت عربی - اسلامی، دارد. در فصل ششم، به کشاورزی در عصر ساسانیان، زمین و مالکیت، طغیان رودهای دجله و فرات، نابودی کشاورزی و نیز اقتصاد این عصر پرداخته می شود. در فصل هفتم، کشاورزی در عصر سامانیان، اقتصاد این عصر، تجارت و ارزش اقتصادی بازار، منابع درآمدی حکومت، عوارض راهداری، اهمیت کشاورزی، مناطق تولید محصولات کشاورزی، انحطاط کشاورزی، طبقات زمین دار، ابزار و آلات و نظام آبیاری، مورد بحث قرار می گیرد. فصل هشتم، به کشاورزی عصر صفویان، اقدامات شاه عباس، انواع زمین های کشاورزی،

نحوه‌ی کشت زمین‌ها، محصولات کشاورزی، وضعیت دهقانان، دامداری، کتب کشاورزی، نحوه‌ی آبیاری، مالیات، املاک خاصه، اصلاح کشاورزی، وضع کشاورزی در زمان شاه عباس دوم و وقوع چند شورش در بین دهقانان می‌پردازد.

فصل نهم، به کشاورزی در عصر افشاریان و ظهور نادرشاه افشار و چگونگی کشاورزی در این زمان، پرداخته است. فصل دهم، به کشاورزی در عصر زندیه، کوچ طایفه‌ی زند، رابطه با کشورها، اقتصاد زندیه، صنعت و تجارت ابریشم و وضعیت ابریشم بافی می‌پردازد. در فصل یازدهم، کشاورزی در دوران قاجار، وضعیت مالیات، تیولداری، چگونگی تقسیم زمین، وضعیت اجتماعی، اقتصادی و کشاورزی مورد بحث قرار می‌گیرد. فصل دوازدهم، کشاورزی در عصر پهلوی، اصلاحات ارضی، تولیدات کشاورزی، مدرنیزاسیون و امدادهای آن، توسعه‌ی ماشین‌های کشاورزی و کشاورزی در حد فاصل پهلوی و انقلاب اسلامی، مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. فصل سیزدهم به اصلاحات ارضی بعد از انقلاب اسلامی، امکانات بالقوه کشاورزی، ایران، تولیدات کشاورزی ایران و رتبه‌های جهانی و فصل چهاردهم به توسعه و توسعه‌ی کشاورزی پایدار، مکانیزاسیون کشاورزی در ایران، مشکلات و موانع توسعه‌ی کشاورزی در ایران و توسعه‌ی کشاورزی پایدار در ایران، نقش کشاورزی در سطح رفاه و درآمد روستاییان پرداخته و سرانجام مختصری به برخی از کشورهای پیشرو در کشاورزی پایدار شده است.

این کتاب با سرفصل دروس برنامه ریزی روستایی، توان‌های محیطی و اقتصاد فضایی روستایی و برنامه ریزی محیطی در نواحی روستایی مقطع کارشناسی ارشد، در راستای مسایل کشاورزی و کشاورزی پایدار به نحوی همپوشانی دارد که برای تمام مقاطع و استادان گرامی و دانشجویان عزیز و دانش پژوهان محترم برنامه ریزی روستایی و کشاورزی قابل بهره‌برداری است. در اینجا لازم می‌دانم نهایت تقدیر و تشکر خود را تقدیم همه‌ی عزیزانی نمایم که در تدوین این کتاب به من کمک نموده‌اند، به ویژه از همه‌ی اساتید ارجمند گرامی، خرافیای دانشگاه تهران و دانشگاه واحد یادگار امام خمینی (ره) و گروه کشاورزی که مشوق این بنام برده و سرایاری نموده‌اند، سپاسگزاری نمایم و برای چاپ‌های بعدی نیز از راهنمایی و بذل محبت خود بی‌نیغ ننمایند. امیدوارم توفیقات روز افزون در جهت کسب رضایت ایزد متعال قرین راهشان باشد.

نصراله فلاح تبار

۱۳۹۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	بخش اول: فصل اول: شکوفایی کشاورزی در ایران
۱۱	بخش دوم: فصل اول: کشاورزی ایران در دوران های مختلف کشاورزی در عصر زرتشت و آریایی ها
۱۷	فصل دوم: کشاورزی ایران در عصر مادها
۲۳	فصل سوم: کشاورزی در ایران هخامنشیان
۳۹	فصل چهارم: کشاورزی در دوره اشکانیان
۴۵	فصل پنجم: نگاهی به کشاورزی ایران بعد از ظهور اسلام
۵۹	فصل ششم: کشاورزی در عصر ساسانیان
۶۹	فصل هفتم: کشاورزی ایران در عصر صفویان
۸۵	فصل هشتم: کشاورزی ایران در عصر صفویان
۱۰۳	فصل نهم: کشاورزی ایران در عصر افشاریان
۱۱۳	فصل دهم: کشاورزی در دوران زندیه
۱۲۳	فصل یازدهم: کشاورزی ایران در عصر قاجار
۱۴۵	فصل دوازدهم: کشاورزی ایران در عصر پهلوی
۱۶۹	فصل سیزدهم: کشاورزی در عصر جمهوری اسلامی ایران
۲۲۷	فصل چهاردهم: توسعه و توسعه ی کشاورزی پایدار
۲۴۹	منابع